

Mekkora színházterem! Kétezer férőhelyes a nézőtér, egy kisvárosnyi ember gyűlt össze ezen a délutánon. Bach boldog volt, hogy Reincken páholyában jutott neki hely és nem kell a földszinten ülnie a tolakodás, lökdösődés,

lármas nevetés és ordibálás közepette. A páholyok hölgyei és urai ünnepi díszbe öltözve, felékszerelve, drága parókéval a fejükön üldögéltek, bort vagy likőrt kortyoltak, a hölgyek gyakorlott moz-

52 Jens Johler

AZ OPERA TEKERGŐ KÍGYÓJA *

dulattal legyezték magukat. Az ezernyi gyertya és olajlámpás elszívta a levegőt; parfüm, púder, égő viasz és testi kipárolgások szagkeveréke terjengett, és odalent a földszinten bizony messze nem volt olyan ápolt a közönség, mint a páholyokban. Ruházatát tekintve Bachnak inkább lent lett volna a helye. Hangosan, több széksoron keresztül köszöngettek egymásnak az emberek, az urak tréfás kiszólásokkal versengtek a hölgyek figyelméért, akik harsány kacagással honorálták igyekezetüket. Bach megkönnyebbült, amikor kihunytak a fények, mert legalább kissé elcsöndesedett a nép. A színpad mögött egy bottal vagy kalapáccsal hármat koppantottak a földön.

A zenekar egy toccatát játszott, a nézőtér megnyugodott, de Bach csak annál izgatottabban feszkelődött. Széthúzták a függönyt: tetszetős megvilágításban, festett takarófüggönyökből végtelen mélységű táj tárult fel erdővel, rétekkal, ahol nimfák és pásztorok pihentek bájosan, egymással csevegve vagy tánclépésben fel-alá járkálva. Alighogy elhaltak az álmélkodás hangjai, újra volt min csodálkozni: egy virágokkal díszített trónuson égi királynő ereszkedett alá. Az égi királynő nem volt más, mint Musica asszony, aki rögvest bele is kezdett áriájába.

Szövege Orpheusz tragédiáját készítette elő, a dalnokét, aki énekével megindította az állatokat, a növényeket, de még a köveket is.

A zene, Orpheusz és Eurüdiké történetével együtt, azonnal bűvkörébe vonta Bachot: osztozott Orpheusz boldogságában az esküvő előtt, majd megszakadt a szíve a fájdalomtól, amikor megtudta, hogy Eurüdikét halálos kígyómárás érte, együtt reménykedett és szorongott az énekessel, amikor az alászállt a Hádészba, hogy elhozza onnan Eurüdikét, és kétségbeesett, amikor az asszonynak vissza kellett térnie az alvilágba, mert Orpheusz megfordult utána.

Újra meg újra a fejét rázta csodálkozásában és ámulatában, hogy hogyan bűvölik el a nézőket a legkülönbözőbb művészetek minden rendelkezésre álló eszközével. A festett díszlet, a mechanika – Orpheusz és Eurüdiké az összetévesztésig valóságghű barlangból szinte föllebegtek, és lábuk csak

akkor érintette a földet, amikor elhagyták az alvilágot! -, a költészet, a zene és a színészmesterség is mind-mind a természethű utánzást szolgálták tökéletes összhangban. A cinkek, a harsonák és a regál utánozták az alvilágot, mindig szerencsétlenség vagy halál emlegetésekor szólaltak meg; a vonósok, a fuvolák és mindenekelőtt a hárfa pedig a felsőbb szférákat mutatták be; amikor pedig Orpheusz uralta a jelenetet, szívet tépő melódiákat játszottak a hegedűk.

53

De Bachot leginkább Eurüdiké érintette meg. Olyan heves vágyakozást ébresztett benne, hogy egészen összeszorult a szíve. Mi van velem?, rémülődött. Mi történik? Eurüdiké után vágyakozom? Nem tudok megbékelni azzal, hogy halott, ezért lobban fel bennem iránta a vágy lángja? Vagy Orpheusszal érzek együtt, mert ugyanúgy musicus vagyok, mint ő? Vagy nem is Eurüdiké az, aki ilyen fájdalmas vágyakozást ébreszt bennem, hanem az énekesnő? Csak egyvalamit tudok: hogy soha nem fogom elfelejteni őt, soha. Már-már a halált kívánom, csak hogy ott lehessen, ahol ő. Miért is kellett ennek az Orpheusznak megfordulnia utána? Hát nem tudja, hogy követi őt? Tán nem bízik benne?

Az előadás után egy Gänsemarkt-hoz közel eső kávéházba mentek: Böhm, Reincken és Bach. Bachnak ez is újdonság volt. Az emberek itt kávéval ittak, egy epekeserű italt, amely cukorral bőven édesítve egészen sajátos ízakkordot alkotott, az első pillanatban diszsonánsat, a második vagy harmadik korty után már konzonánsat. Mindenesetre muszáj volt tiszta vizet inni hozzá, különben föllázadt a gyomor. Állítólag ez az ital egy egész éjszakára ébren tartja a férfit, élénkíti a szellemet, és – tették hozzá a szájuk elé tartott kézzel – nemcsak a szellemet. Éppen emiatt egyesek az ördög italának nevezték, mások viszont nem győzték dicsérni, már-már szentségnek tartották. Bachot ez is izgatta.

És még dohányoztak is. Sűrű dohányfüst ülte meg a levegőt, Reincken is dohányzott. Böhm tartózkodott tőle, ő inkább a likőrt választotta.

A vendégek egy hosszú asztalnál ültek, és élénken beszélgettek. Voltak ott még további, kisebb asztalok, három vagy négy személyesek, de ennél a nagy asztalnál tizenketten is elfértek, mégpedig igencsak különböző öltözetű férfiak: arisztokratikusan elegánsak és polgáriasan egyszerűek egyaránt. Ez a nagyvárosok különlegessége, magyarázta Böhm, hogy a rendek keverednek egymással. Az operába bárki bemehet, aki kifizeti a belépőjegyet, nem úgy, mint az udvarnál, ahová csak meghívott vendégnek van bejárása. Hasonlóképpen a kávéházban. Itt mindenki egyenrangúnak számít, legyen bár nemes vagy polgár: rendi és rangbéli hovatartozásánál fontosabb, hogy mi a mondanivalója. Ez az a hely, ahol idegenek is találkozhatnak, beszédbe

elegyedhetnek, és megoszthatják egymással, amit tapasztaltak a világban.

Ezen az estén a hosszú asztalnál természetesen az opera volt a fő téma. Az előadást némelyek élesen kritizálták, mások fölmagasztalták, ám az érvek és ellenérvek szócsatája hamarosan nem az aznapi előadás, 54 hanem általában az opera körül forgott. Egy fekete gérokkot és puritán fehér parókat viselő úr hangosan kifakadt, követelve az összes operaház bezárását. Botrány, emelte föl a hangját újra meg újra, miközben mutatóujjával törként szurkálta a levegőt, soha nem lett volna szabad operát alapítani! Megrontja a város zenei életét.

Joachim Gerstenbüttel, szólt Böhm halkan Bachhoz, a Johanneum kántora, városi zeneigazgató.

Mégpedig azzal rontja meg, folytatta a zeneigazgató, hogy fölverik a zenészek árait. Lassan alig lehet tisztességes énekest és hangszerest kapni egy egyházzenei produkcióhoz, mert mindenkit az opera foglalkoztat! De ha eltekintünk a fizetségtől: hogyan tűrhetjük, hogy egy énekes az egyik napon a templomban énekeljen, másnap meg pogány istent játsszon az operaszínpadon?! Ma Istent dicsőíti, holnap istentelen élvezetek szolgálatába áll. Ez az istentisztelet kigúnyolása! Már odáig fajultak a dolgok, hogy a Szent Jakabban valami fehérszemély énekelt a karzaton!

Biztosan kísértet volt, kurjantott közbe valaki, amitől harsány kacagásba fulladt a felháborodott monológ.

Nevesetek csak!, kiáltott a Johanneum kántora, és a viccelődő felé szurkált az ujjával, már látom, hogy hitvány operistákkal vagyok körülvéve! Isten dicsősége már mit sem számít ebben a városban, a szószékről is az opera tekergő kígyóját dicsérik!

A francúz és a talján világi hívságok hajszolása kiszorítja a mi Urunk Jézus Krisztus iránti szeretetet! Mindenkinek már csak az opera után viszket a füle. Az ember már-már azt hinné, nincs egyéb gondotok, mint hogy a leg-sürgősebben pokolra jussatok!

Erre aztán egymás szavába vágva, válogatott sértésekkel tarkítva tiltakoztak a jelenlévők, s csupán néhány bátortalanul egyetértő szó hangzott el. Gerstenbüttel elnémult, kétségbeesetten legyintett, majd leült, és keserűen nézett maga elé.

Bach fontolóra vette, nem kéne-e fölállnia és szólania pár szót, hogy védelmébe vegye Gerstenbüttelt, hiszen érhetőnek tartotta ugyan, hogy az embereknek viszket a fülük az opera után, sőt, a szemük is viszket, de hát az mégsem ugyanaz, hogy valaki komoly, istenfélő zenét játszik, vagy csupán szórakoztató, az embereket mulattató zenét – erről a különbségről szívesen ejtett volna pár nyilvános szót. Talán közvetíthetett volna a vitában szembenálló felek között, hogy a társaság lármáját újra fölváltsa a teljes összhang. Fölállt, hogy csengő hangon így kiáltson: *Uraim!, Uraim,*

egy szóra!, ám amint ki akarta nyitni a száját, érezte, hogy egészen elvörösödik.

Uraim, egy szóra!

A hangok zűrzavarából egy fiatal férfi tiszta, csengő, érces hangja vált ki. A férfi ugyanabban a pillanatban állt föl, amikor Bach. 55

Kihasználta a kedvező pillanatot, és gyorsan visszaült a helyére. Úgy tűnt, senki nem is figyel rá, Böhm és Reincken sem. Mindenki a fiatal férfit nézte. Alig volt idősebb Bachnál, széles arca és egyenes orra volt, csinos metszésű ajka, amely mintha folyton mosolygott volna. Arcát hullámos fehér paróka keretezte, nyaka köré francia módi szerint selyemsálat kötött.

Bach nem értett mindent abból, amit a fiatalember mondott. Beszédének tárgya is idegen volt számára. Mit jelentsen az, hogy a zenének gálánsnak kell lennie? Gáláns? Ez bizonyára amolyan lovagi iskolás puccparádé a nemesifjak számára. Az ő ideáljuk volt, legalábbis Erdmann így mondta neki, a *galant-homme*, a tanult, jó ízlésű és minden udvari művészetben járatos ember. De mit keres ez a szó egy szabad polgári városban, mint amilyen Hamburg?

Ám az ifjú rétor, mint azt ki is fejtette, nem az udvari galantériára gondolt, hanem a gáláns életmód, és ezen belül a gáláns zene új felfogására. Gáláns ebben az értelemben azt jelenti: művelt és széles látókörű, nyitott és megértő, okos és igazságra törekvő. Ebben az értelemben gáláns az, ami a természetnek megfelelő. Bizony, tette hozzá és sokatmondóan elmosolyodott, gáláns az, ha a belső és a külső teljes összhangban áll egymással.

Főleg a fehérszemélyeknél!, vágott közbe megint valami tréfacsináló.

És éppen ilyennek kell lennie a zenének is, folytatta zavartalanul a fiatal férfi. Nem elég, ha a dallam és a harmónia dúsan ki van dolgozva, egy harmadik dolognak is meg kell lennie benne, nevezetesen annak a bizonyos Valaminek, amit úgy is mondhatunk, a *je ne sais quoi*, pontosan erre gondolok, amikor arról beszélek, hogy a zenének gálánsnak kell lennie!

Alaposan megtapsolták a rögtönzött beszédért, talán nem is csak a tartalmáért, hanem azért is, mert a fiatalember oly jól alkalmazta a retorika szabályait.

Bach azonban találva érezte magát. Ez volt az, amit Böhm hiányolt a játékából? A *je ne sais quoi*? Lopva a mesterére pillantott, aki a líkőrijét kortyolgatta, és nem látszott, hogy különösképpen magával ragadta volna a szópárbaj. Nem, gondolta Bach, ez a *je ne sais quoi* mégiscsak valami más, mint ami Böhm számára tétellel bír: a világ harmóniája. Az a bizonyos gáláns Valami, villant az eszébe a kifejezés, *csak e világról való*.

Még javában tapsoltak a jelenlévők, amikor ismét fölállt a Johanneum kántora, és fenyegető hangon mennydörögte a fejek fölött: Nem! Nem, Mattheson, ismételte meg valamivel halkabban, nem a *je ne sais quoi* a harmadik, hanem a mi Urunk és Istenünk, meg az ő teremtése iránti alázat
56 és tisztelet! Gondoljatok erre, ha üt a ti órátok is! Gondoljatok erre, ha eljön a lelketekért az ördög!
És egész testében reszketve kirohant a kávéházból.

(Fordította: Nádori Lídia)

*A fordítás az alábbi kiadás alapján készült: Jens Johler: *Die Stimmung der Welt*, Alexander Verlag Berling, 2. Auflage, 2013.

